

SÖHRAB TAHİR AZƏRAZƏR

**SEÇİLMİŞ
ƏSƏRLƏRİ**

**"ŞƏRQ-QƏRB"
BAKI-2005**

AZADLIĞA İÇİLƏN AND

Cənubi Azərbaycanla sərhədin lap yaxınlığında – Lerikdə, rayon ziyalılarının topladığı bir məclisdə Söhrab Tahir şeir oxuyurdu. Başını qar almış dağların, Qızıyurdu, Kömürgöy zirvələrinin o üzü Savalan idi; yollar bağlı olmasaydı ziyarətinə gedəcəkdik. Lakin duman elə qatılmışdı ki, on addım o yanı seçmək olmurdu. Bu dəfə Zöhrab Tahirin ilk gənclik illərinə şahidlik etmiş “dağlar gözəli” Savalanı, heç olmazsa, uzaqdan-uzağa görmək də bizə qismət olmadı.

Sərhəddə – ömürlük dərdi və faciəsinə, uşaqlıq dünyasının o taylı xatirələrinə, İranda qalmış qardaşlarının, qohumlarının ürək havasına yaxınlaşdıqca Söhrab Tahir qəmliyəkdənsə, sanki taleyin acığına, daha da şən, nikbin, vüqarlı görünürdü. Vətənin faciəsinə qırx ildən bəri öz şəxsi taleyində, anasız, atasız, qardaşsız illərində, hamıdan gizli ürəyinə axıdılan göz yaşlarında (bir dəfə Söhrab Tahir söhbət eləmişdi ki, özümü nə qədər tox tutub göz yaşımı gizləsəm də, yuxuda tez-tez ağlayıram və səhər durub balışıma yaş görürəm) sət, döyüşkən, ağrılı, həsrətli və ümidli poeziyasında yaşadən dostumuzu, qardaşımızı, “Söhrab əmi” mizi mən heç vaxt bu qədər güclü, dözümlü görməmişdim.

Astarada, ata yurdunun, doğma ocağının cəmi yüz-yüz əlli addımlığında, “dövlət körpüsünün” bu qulağında susub dayananda Söhrab Tahirə baxmağa ürək eləmişdim. Bu qədər acizliyimin, köməksizliyimin dərdi məni bükürdü, elə bil mən də nə isə bir günahın sahibi idim, elə bilirdim bu boyda faciəsi olan bir millətin övladları başlarına papaq qoyub şax-şax gəzməməlidirlər; ya bunu bacarmazlar, ya da buna haqları yoxdur. Lakin bu boyda yükün altından yenə də Söhrab Tahir dikəldi. Astarə çayının o tayındakı evdə yaşayan dayısından, uşaqlıq xatirələrindən danışmağa başladı və mən başa düşdüm ki, faciənin içində də solmayan, sınıxmayan dözümlü, qüdrəti ona həyat özü verib, başa düşdüm ki, dərddə uymaq – ona qanad vermək, onu üstünə qaldırmaq, onu özünə güldürməkdir; ən çətin anlarda da gərək sən dərddən ucada dayanasan, ona gülməyi bacarasan və xalqı ayağa qaldırasan, tarixi tələsdirənsən ki, öz səhvini tez düzəltsin. Söhrab Tahirin bütün yaradıcılığı bu məramı xidmət edir və üzü Savalana oxuduğu şeir də həmin məram şeirlərindən idi:

Qurban sənə dam uçuran yağışına, doluna,
Qurban sənə dağ yolunu səngər etmiş oğluna,
Gir qoluma, daha çıxmaq böyük dünya yoluna,
Dayan, dayan, ey əcdadım, qoy mən girim qoluna,
Savalanı, Savalan!..

Bu şeirdə nə isə duaya, anda bənzəyən bir güc, bir sehr var idi. Vətəninin azadlığını görmək, yenidən döyüş səngərinə girmək, Cənubi Azərbaycanın gözəl günləri uğrunda mübarizə meydanına atılmaq ümidi ilə “həmişəbahar” olan, saçına dən düşən şair salonda oturanları da, kürsünü də, özünü də

unutmuşdu, dumanlı dağların üstündən üzünü Savalana tutub ömrünün ən müqəddəs andını içirdi:

Dərələrin gül xırmanı, gül içində bataram,
Qayaların sərin kölgə, kölgələnib yatacam,
Güllə edib daşlarını sapandımla ataram,
Sənə zirvən azadlıqdır, o zirvənə çatacam.
Savalanı, Savalan!..

Cənubdan ayrı düşdüyü illər ərzində, Şimalı qardaşlarının arasında heç vaxt taleyindən gileylənməyən, hamıdan artıq deyib-gülən, hamıdan gözütox yaşayan, hamıdan şux gəzən, dost məclislərinin başında əyləşən, təbiət seyrinə birinci atlanan, yolda-gəzintidə özündən on beş-iyirmi yaş cavanlarla arada onsuz da zahirən hiss olunmayan fərqi çox asanca silən, dənizdə hamımızdan uzağa üzən, dağda hamımızdan yüksəyə qalxan, özünü heç vaxt qorib hiss etməyən “qorib” qardaşımız Savalanla üz-üzə dayananda özünü gizləyə bilməmişdi, dərdi açılmışdı. Və mən bu anlarda birdən-birə hiss elədim ki, bu qırx ildə Söhrab “əmi” Savalansız nələr çəkib!.. Hər dəfə onun haqqında düşündəndə, deyirəm bəlkə Söhrab Tahir kimilər bizim xoşbəxtliyimizdir. Görünür, biz aradan Araz sərhədini götürəndə, yurdumuzun bütövlüyünə yetəndə, ondan da əvvəl, öz ürəklərimizdəki xırda yerliçilik, qohumbazlıq, əyalət, rayon, zona, kənd ayrılıqlarına son qoyanadək hələ neçə-neçə Mirzə İbrahimovlar, Söhrab Tahirilər, Balax Azəroğlular, Mədinə Güllünlər, Əli Tudələr, Həkimə Billurilər, Səməd Behrəngilər, Mərzəy xanımlar... qurban getməliymişlər; qohum-qardaşdan, doğma diyardan ayrı düşüb, otuz il, qırx il “mühacir” pasportu gəzdirməliymişlər, ana üzü görmək, ana səsi eşitmək həsrətiylə yaşamalıymışlar ki, onların sətirlərindəki, misralarında ki, haray, dərd, göz yaş, iki əsrə yaxın bir ayrılığa dözən qardaşların mürgülü ruhunu oyatsın. Arazın sahilində yaşaya-yaşaya əlli addım aralıda, o üzdəki qardaşına hələ də “iranlı”, “həmişə” deyənlərə, öz taleyi ilə bənarşanlara, fikri-zikri ancaq öz şəxsi rahatlığı üçün əlləşməkdə olanlara baxanda fikirləşirəm ki, burda Mirzə Cəlil demiş, “çox maarif topu” lazımdır, hələ belələrinin üreyində dönə-dönə Söhrab Tahir şeirinin şimşəkləri çaxmalıldı:

Azad qardaşım var, onunla xoşam,
Mən gərək sahilə sahilə qoşam,
İki bölünməkdən elə qorxmuşam
Çöpü də ikiyə bölməyəm daha!..

Şerimizin Cənubi Azərbaycan qolu barədə düşündəndə ilk əvvəl bu zəngin xəzinənin bizim ruhumuzu, mənəvi aləmimizi, vətəndaşlıq hisslərimizi nə qədər və nələrlə zənginləşdirdiyini təsəvvür etməyə çalışıram. Görürəm ki, yuxarıda adları çəkilən və Cənubdakı hadisələrin şahidi olan qələm sahibləri olmasaydı, Quzey Azərbaycanda onların səsinə səs verən Səməd Vurğunun,

Süleyman Rüstəmin, Rəsul Rzanın, Bəxtiyar Vahabzadənin, Məmməd Arazın Cənub şeirləri yaranmasıydı – indiki nəslin vətəndaşlıq tərbiyəsi necə də yarımçıq olardı.

Fikirləşirəm və Söhrab Tahirin minlərlə azərbaycanlı dilində əzbər olan misralarının açdığı böyük mənəvi səngərdə qazanılan qələbələrin özəmətinə, dəyərini təsəvvürə gətirməyə çalışıram:

Mənim qollarımı iynə-sap edin
Tikin Astaranı biri-birinə,
Çayları, yolları iynə-sap edin,
Tikin Culfaı birı-birinə!..

Cənubi Azərbaycanda Milli Hökumət qurulandan sonra inqilab rəhbəri S.C.Pişəvəri bir dəstə gənclə birlikdə Söhrab Tahiri SSRİ-yə, hərbi məktəbdə oxumağa göndərmişdi; hələ çox cavan olsa da, Pişəvərinin yanındakı işi ilə Söhrab inqilaba, xalqın azadlığı uğrunda mübarizəyə sədaqətini göstərmişdi. O, hərbi sərkərdə olmaq, ömrünü yurdunun müdafiəsinə, qazanılmış milli müstəqilliyin qorunmasına sərf etmək istəyirdi. Lakin imperialistlərin silahlandığı irtica Azərbaycan Milli Hökuməti ilə birlikdə milyonlarla Söhrab kimilərin arzularını da boğdu. Söhrab hərbi sərkərdə olmaq arzusuna yetməsə də, tale ona müasir Cənubi Azərbaycan poeziyasının qüdrətli yaradıcılarından, sərkərdə və bayraqdarlarından biri olmağı qismət etdi; hərbi geyim geyməsə də şerin ağır səngərini, xalqının milli müstəqilliyi uğrunda sözlə, əqidə ilə mübarizə səngərini o bir gün də tərk etmədi... Söhrab Tahir poetik mübarizə yolunu Cənubi Azərbaycan xalqının taleyinə, onun vətəndən didərgin düşmüş yüz minlərlə övladının acı, nisgilli ömrünə doğru yönəldir:

Nə görmüşəm, gördüklərim heç oldu,
Ömrüm mənə üç ömürlük köç oldu,
Yarım milyon ölü gördüm, yarımcan,
İki milyon sürgün gəldi dalmca.
Milyon-milyon uşaq gördüm yalnızca.
Verdi neçə can çəkənə canım can,
Son nəfəsim, son qərarım qalınca!
Nə görmüşəm sənle hələ mən, gülüm,
Üç inqilab! Üç azadlıq! Üç ölüm!..

“Nə görmüşəm hələ mən” şairin balaca bir ömürlüyü, tərcümeyi-halıdır. Şeirlərinin birində:

Mən iki ölkənin vətəndaşıyam,
İki taleymi görə yaşayam.

– deyən Söhrab Tahirin bütün yaradıcılığı bu arzusunun reallaşdırılmasına sərf olunub. Əsərlərində də müəllifin ikili taleyindən gələn bir mövzu əlvanlığı,

sevinclə göz yaşının, görüşlə ayrılığın, xoşbəxtliklə ömürlük dərdin sıx-sıx qovuşması, bir-birini izləməsi və tamamlaması var...

Təqdim olunan poetik toplusunu şair xüsusi bir səlhiqə ilə düzüb. Şeirlərin hər biri vətəndaşlıq ruhu, ictimai ruhu ilə adamı yerindən oynadır. Söhrab Tahirin şair – vətəndaş bənzərsizliyini, böyüklüyünü göstərən şeirlər çoxdur. Mənə ən çox xoş gələn müəllifin bu kitabda da öz üslubuna, deyim tərzinə sədaqət qalması, oxucu ilə görüşə mövzusu və vətəndaşlıq pafosu ilə, doğrudan da, müasir şerimizdə seçilən, xüsusi bir mövqedə dayanan gözəl əsərlərlə gəlməsindədir.

Mənə elə gəlir ki, Söhrab Tahir şerimizin az təhlil olunmuş, az öyrənilmiş, layiqli qiymətini hələ almamış nümayəndələrindədir. Bu kitab tənqidçilərə, müasir şerimizin araşdırıcılarına söz demək, tədqiqat əsərləri yazmaq imkanı verməklə yanaşı, Şimali Azərbaycan və Cənubi Azərbaycan ədəbi ənənələrinin müştərək özüllü üzərində ucalan Söhrab Tahir yaradıcılığını bütün ləyaqəti ilə göstərə bilər.

Kitabda, doğrudan da, iki ölkənin taleyi, iki dünyanın havası var; lakin bu iki ümman bir ürkəddə baş-baş gəlir, qovuşub birləşir. Bu, Söhrab Tahir poeziyasına təkəçə çağdaş Azərbaycan şerində deyil, dünyanın döyüşkən, inqilabi poeziyasının qüdrətli nümayəndələrindən, ömrü mühacirətdə keçmiş Nazim Hikmət və Pablo Neruda, Aleks la Quma və Mahmud Dərviş yaradıcılığı ilə bir sırada yer qazandırır. Təəssüf ki, biz, Söhrab Tahirin yaradıcılığını məhz bu baxımdan, təkəçə Azərbaycan xalqının taleyini, dərdini yox, öz azadlığı, müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparan bütün xalqların, xüsusən də Şərqi xalqların ürkə tərcümanı olan bir poeziya kimi araşdırıb qiymətləndirə və ölkə miqyasında, ölkəmizin sərhədlərindən kənar da təbliğ edə bilməmişik... Söhrab Tahir yaradıcılığı – xalqın mənəvi, ədəbi, ruhi birliyini yaşadan ən güclü qüvvələrdən, aramızdakı ən möhtəşəm körpülərdən biridir.

Bizim hamımızın zarafatla “əmi” adlandırdığımız böyük qardaşımız yaradıcılıqda yorğunluğun, nəfəs dərmənin nə olduğunu bilir. Onun balaca iş otağının qapısını nə vaxt döymüşəmsə, qarşına gümrə çıxıb, lakin işləməkdən gözlərinə qan dolur, barmaqları qabar bağlayır. Köhnə ərəb qrafikası ilə, stenoqram kimi yığcam xətt ilə yazılan dəftərləri həmişə təzə şeirləri, xatirələri, yol qeydləri, roman, povest və hekayələrinin yeni epizodları ilə dolu olur.

Tale Söhrab Tahirədən çox şey oğurlasa da onun istedadını, ilhamını və ən başlıcası isə Fərhəd biləklərini, gecə-gündüz kirpik çalmadan yazmaq qabiliyyətini əlindən ala bilməyib. O da tələdən qisasını bu cür alır. Şəri və nəsi ilə başı müsibətlər çəkmiş bir xalqın mənəviyyat və mübarizə tarixini yaratmaq üçün əlinə düşən xırda imkanları da itirmir. Yazır: evdə, işdə, qatarda, təyyarədə, mehmanxana dəhlizlərində, dost görüşünə gedəndə, Araz qırağında və üzvi Savalana dayananda... Əgər Söhrab Tahirin arzusunu yerinə yetirmək olsaydı, onun misraları Arazı başabaş sahil-sahilə tikməyə bəs edərdi.

Söhrab Tahir bir neçə nəsr kitabı da buraxdır. Romanı, hekayələri var. Hiss edirik ki, Cənubi Azərbaycan xalqının həyatını epik lövhələrlə

göstərmək onu daha çox çəkir. Onlarla poemasında, "Səttarxan" dastanında yaradılmış parlaq həyat və mübarizə mənzərələri də ürəyini sakitləşdirə bilmir...

Bizim nəsil Söhrab Tahiri həmişə xeyirxah, nəcib, sözübütöv, cəfəqəş, mərd və mübariz, xırda hisslərdən uzaq görmüşdür. Bizim gözümüzdə o, inqilabçı, döyüşkən Cənubi Azərbaycan xalqının timsalıdır. Uca boyu, iti baxışları, şimşək gülüşləri ilə Söhrab Tahir Cənubi Azərbaycan torpağının bir parçasıdır. Güney Azərbaycanında sərhədsiz, maneəsiz addımlayan, Savalandan qopan bir qaya kimi gəzən, bütün qapıları ərklə açan, bütün evlərdə intizarla gözlənilən, varlığında işıq, inam, qələbə gəzdirən özü demiş, AzərAzər babadır!..

Salam! Yanan qəlbim,
Oyanan yurdum!
Salam! Silahını hələ saxlayan
Ağsaqqal,
Ağbirçək,
Fədayi ordum!

Söhrab qızıl ürəyini və ürək qanı ilə yazılmış şeirlərini bayrağa döndərüb bu fədayi ordusunun ön cərgələrində addımlayır...

And içmişəm
Bir arzuma
Çatım axır öləndə.
Parçalanmış millətləri
Yığım Culfa, Mərəndə.
Bir eləyim ayrılını,
Birə dönüm bir mən də.
Qoy bir olsun dünya özü
Bu birliyi biləndə
Mən də gülüm
İki Culfa
İki sahil güləndə
Rüsxət versə vətənim!

Bu and bütün oxucuların andı kimi səslənir!..

Sabir Rüstəmxanlı